

lıklı olmanın lüzumu ve âhîret ahvâline dair otuz sekiz; mübarek ay, gün ve gecelerin fazileti hakkında on beş; İslâm'da cihadın önemiyle ilgili on sekiz; kuraklık, yağmur duası, ay ve güneş tutulması, yeryüzünün küre şeklinde oluşu gibi çeşitli konulara dair on altı; devlet büyüklüğü ve bazı olaylarla ilgili yedi; "es-sevânî" ve "levâhık" başlığı altında tekrar edilen hususlara dair otuz üç hutbe vardır.

İbn Nübâte, güzel konuşmanın insan üzerindeki etkisinden dolayı hutbelerinde muhtevadan çok üslûba önem vermiştir. Bunda, derin düşünceyi ve yüksek dînî gerçekleri halka anlatmanın güçlüğünün de önemli payı vardır. Onun parlak bir üslûba sahip oluşunda, Hz. Ali'nin *Nehcü'l-belâğa*'da derlenen hutbelerini ezberleyecek derecede çok okumasının tesiri olmuştur (*DMBİ*, V, 31). Derin bir inanç ve aşk ürünü olan hutbeler sonraki nesiller için iyi bir örnek teşkil etmiştir. Nitekim Cürçânî *Esrârü'l-belâğa*'da ondan birçok alıntı yapmış (Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 150), İbnü'l-Hadîd *Şerhu Nehci'l-belâğa*'da (I, 24; II, 93; V, 151-152; VII, 211-216; XI, 162; XIII, 114), İbnü'l-Esîr *el-Meşelü's-sâ'ir*'de (I, 363-364; III, 204-205) ve Yâkût *Mu'cemü'l-üdebâ*'da (XIII, 53) ona atıfta bulunmuşlardır. Gerek vezir hutbeleriyle gerekse zühd ve takvâsiyle halkın sevgi ve saygısını kazanan İbn Nübâte çeşitli menkıbelere de konu olmuştur (Meselâ bk. Safedî, XVIII, 388-389).

Dîvânü'l-huṭab'ın Süleymaniye Kütüphanesi ile (Turhan Vâlide Sultan, nr. 72) Berlin Staatsbibliothek'teki (nr. 3944) nüshalarında müellifin hutbelerinin yanı sıra 390 (1000) yılına kadar yaşadığı bilinen oğlu Ebû Tâhir Muhammed'e ait on beş; 420'de (1029) hayatta olan torunu Ebü'l-Ferec Tâhir'e ait iki kısa hutbe daha yer almaktadır. Tâhir Efendi el-Cezâirî bu esere yazmış olduğu şerhte (Beirut 1311/1893) esas aldığı metin yukarıda zikredilen nüshalarla tam bir uygunluk göstermektedir. 1864-1955 yılları arasında birçok defa basılan ve İbn Nübâte'ye nisbet edilen *Dîvânü'l-huṭab*'ın ise onunla bir ilgisi yoktur; bu eser X. (XVI.) yüzyılda yaşamış bir müellife aittir. *Dîvânü'l-huṭab* Ebü'l-Yümn el-Kindî, Ebü'l-Bekâ Abdullah b. Hüseyin el-Ukberî, Abdülatîf el-Bağdâdî, Osman b. Yûsuf el-Kuleybî, Abdurrahman b. İbrâhîm el-Bârizî ve Tâhir Efendi el-Cezâirî tarafından şerhedilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebâ*, XIII, 53; İbnü'l-Esîr, *el-Meşelü's-sâ'ir* (nşr. Ahmed el-Hüfî – Bedevî Tabâne), Kahire 1939, I, 363-364; III, 204-205, 294; İbn Ebü'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-belâğa* (nşr. Muhammed Ebü'l-Fazl), Kahire 1385-87/1965-67, I, 24; II, 93; V, 151-152; VII, 211-216; XI, 162; XIII, 114; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 156-158; Ebü'l-Fidâ, *el-Muḥtaşar*, II, 142; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XVI, 321-322; İbn Fazlulah el-Ömerî, *Mesâlik*, XIII, 265-269; Safedî, *el-Vâfi*, XVIII, 388-390; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XI, 303; *Keşfü'z-zunûn*, I, 714; İbnü'l-İmâd, *Şezerât* (Arnaût), IV, 397-398; *Hedyyetü'l-ârifin*, I, 559; Serkîs, *Mu'cem*, I, 262; Zekî Mübarek, *en-Neşrü'l-fennî fi'l-karnî'r-râbi'*, Beyrut 1934, II, 192-199; Mez, *el-Hadâretü'l-İslâmiyye*, II, 100-106; Brockelmann, *GAL*, I, 92; *Suppl.*, I, 149-150; a.m.f., "İbn Nübâte", *İA*, V/2, s. 777; Şevket Beysanoğlu, *Dişarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, İstanbul 1957, I, 9; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edeb*, II, 527-531; Şevkî Dayf, *Târîhu'l-edeb*, VI, 811-812; VII, 210; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), III, 347-348; M. Canard, "İbn Nübâte", *EJ* (İng.), III, 900; M. Rizâ Nâcî, "İbn Nübâte", *DMBİ*, V, 31-33.

HULÛSÎ KILIÇ

İBN NÜBÂTE el-MİSRÎ (ابن نبأة المصري)

Ebû Bekr Cemâlüddin
Muhammed b. Şemsiddin Muhammed
b. Nübâte el-Fârikî el-Misrî
(ö. 768/1366)

Şair ve edip.

Rebîülevvel 686'da (Mayıs 1287) Kahire'de doğdu. Aslen Meyyâfârikîni olup Seyfûddeve'nin saray hatibi İbn Nübâte el-Hatîb'in (ö. 374/984) soyundandır. Çocukluk ve gençlik yıllarını Kahire'de geçirdi. Babası Şemseddin Muhammed hadis âlimi olduğundan ilmî bir çevrede yetişti. Takıyyüddin İbn Dakîkûl'îd, Bahâeddin İbnü'n-Nehhâs en-Nahvî, Alemüddin Kays b. Sultân ed-Darîr gibi âlimlerden başta hadis, fıkıh ve edebiyat olmak üzere çeşitli ilimler tahsil etti ve onlardan icâzet aldı.

İbn Nübâte, öğrenimini tamamladıktan sonra Eyyübîler'in Mısır'daki ileri gelen devlet adamlarına birçok methiye yazdı. Ancak beklediği ilgi ve itibarı göremeyince 716 (1316) yılı başlarında Suriye'ye giderek Dimâşk'a yerleşti. Buradaki ikameti esnasında sık sık Hama'ya gidip Eyyübî Emîri el-Melikü'l-Müeyyed Ebü'l-Fidâ'yı ziyaret etti; Emîr ile aralarında bir dostluk kuruldu. Onun için methiyeler yazdı ve adına çeşitli eserler kaleme aldı. Bunların karşılığında kendisinden büyük maddî yardım ve destek gördü. Ayrıca Suriye'nin diğer şehirlerini de ziyaret ederek

buralardaki devlet adamlarına methiyeler yazdı ve ihسانlara nâil oldu. 735'te (1335) Vezir Emînüddeve Abdullah el-Emîni tarafından, Kudüs'ün temizlik işlerine ve hıristiyanlarca mukaddes sayılan Kıyamet Kilisesi'ne nâzir tayin edildi. 743 (1342) yılına kadar her yıl ziyaret mevsiminde Kudüs'e giderek bu görevini yürüttü. Aynı yılın başlarında divan kâtipliğine getirildi; iki yıl sonra azledildiyse de 748'de (1347) görevine iade edildi.

761'de (1360), Memlüklü Sultanı el-Melikü'n-Nâsır Hasan b. Muhammed'in daveti üzerine elli yıllık bir aradan sonra Kahire'ye dönen İbn Nübâte'ye sultan büyük ilgi göstererek divanda sır kâtipliği görevi verdi. İbn Nübâte, yaşının hayli ilerlemiş olması sebebiyle bu görevde devamdan muaf tutulmuş, ancak kendisine maâşî ödenmeye devam edilmiştir. Sultana birçok methiye yazan İbn Nübâte, ayrıca onun adına hatiplerin cuma hutbelerinde okumaları için bir kitap telif etti. Fakat 762'de (1361) Sultan el-Melikü'n-Nâsır'ın öldürülmesi üzerine İbn Nübâte'nin hayatının seyri değişti ve 768 (1366) sonbaharında Kahire'de vefat edinceye kadar sıkıntı içinde yaşadı.

Küçüklüğünden itibaren edebiyata yönelen İbn Nübâte nazım, nesir ve kitâbette meşhur olmuştur. İbn Hacer, onun bu sahalarda hem akranlarını hem de önceki edipleri geride bıraktığını kaydeder (*ed-Dürerü'l-kâmine*, IV, 340). Tâceddin es-Sübkî de İbn Nübâte'nin edebî kişiliğinden bahsederken zamanında şairlerin bayraktarlığını yaptığını, şiirde, nesirde, hat sanatında ve kitâbette ondan daha üstün olan bir kimseyi tanımadığını söyler (*Ṭabaḳât*, IX, 273). İbn Nübâte'nin talebeleri arasından tanınmış edip ve şairler yetişmiştir. Selâhaddin es-Safedî, Zeynüddin İbnü'l-Verdî, Burhâneddin el-Kîrâtî, İbnü's-Sâiğ ez-Zümürüddî, İbn Habîb el-Halebî, Bedreddin İbnü's-Sâhib, Yahyâ el-Habbâz el-Hamevî, Şehâbeddin el-Hâcib ve Firûzâbâdî bunlar arasında sayılabilir. Şiirlerinde genellikle övgü ve mersiyeye yönelen şarap, aşk, gazel ve tabiat tasviri gibi temaları işleyen İbn Nübâte şairliğiyle meşhur olmakla birlikte nesirleri, özellikle mektup tarzındaki edebî yazılarıyla da temayüz etmiştir. Eserlerinde edebî sanatlarla ve bilhassa tevriye, cinas, teşbih ve istiareye oldukça fazla yer vermiş, Kur'an âyetlerinden ve hadislerden bol miktarda iktibaslar yapmıştır.

Eserleri. 1. *Dîvânü İbn Nübâte el-Misrî* (Kahire 1288, 1289, 1323; Beyrut

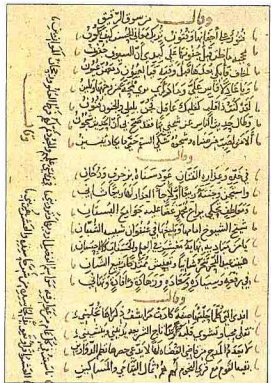
1304). İbn Hacer'in hocası Muhammed b. İbrâhim el-Beşteki'nin İbn Nübâte'nin şiirlerinden derlediği bu esere İbn Hacer *ez-Zeyl 'ulâ mâ ceme'ahû el-Beşteki min nazmi İbn Nübâte (el-l'îtirâf ve'l-istidrâk 'alâ men cema'a Dîvâne İbn Nübâte el-Mısrî)* adıyla bir zeyil yazmıştır. **2. Hâzîretü'l-üns ilâ hazreti'l-Kuds.** Müellifin Kudüs şehrine yaptığı seyahati anlatan bir risâle olup İbn Hicce'nin *Şemerâtü'l-evrâk'* i içinde yayımlanmıştır (nşr. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim, s. 358-370; nşr. Müfîd Kumeyha, s. 235-244). **3. Hübzü's-ş-şâ'ir.** Arpaç'a mevcut, "Arpa ekmeği hem yenir hem de yerilir" anlamındaki atasözünün açıklanmasına dair bir risâle olup İbn Hicce bunu eserinde iktibas etmiştir (bk. *Hizânetü'l-edeb*, s. 14-15, 284-289). **4. Dîvânü'l-ğuḫabî'l-minberiyeye.** Memlûk Sultanı el-Melikü'n-Nâsır Hasan b. Muhammed adına yazılmış elli iki hutbeyi ihtiva etmektedir (Kahire 1302, 1304). **5. Serḫu'l-ıyûn fî şerḫi Risâleti İbn Zeydün.** İbn Zeydün'un, sevgilisi ve Endülüs Emevî Halifesi Müstekfi-Billâh'ın kızı Vellâde'nin ağzından vezir İbn Abdû'e yazdığı alaylı risâlenin şerhidir. Defalarca basılan eseri (İstanbul 1275; Kahire 1278, 1290, 1305, 1321, 1348, 1377) Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim tahkik ederek yayımlamıştır (Kahire 1383/1964). *Serḫu'l-ıyûn*, Karahalilzâde Mehmed Saîd (ö. 1168/1754) tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir (İstanbul 1257). **6. Ferâ'idü's-sülûk fî meşâ'idi'l-mülûk.** Şair, 167 beyitten oluşan bu manzumesinde el-Melikü'l-Efdal'le beraber çıktıkları bir avı tasvir etmektedir. Kaside divanının içinde yer aldığı gibi (s. 585-592) Muhammed Es'ad Tales tarafından müstakil olarak da neşredilmiştir (*MMLir.*, II, 302-310). **7. Maṭla'u'l-fevâ'id ve mecma'u'l-ferâ'id.** Üç bölümden meydana gelen eserin birinci bölümünde bazı hadislerdeki garîb kelimeler açıklanmış, ikinci ve üçüncü bölümlerde şair ve ediplerin ye-

nilik ve buluşlarından söz edilmiştir (nşr. Ömer Mûsâ Bâşâ, Dimaşk 1392/1972). **8. el-Müfâḫare beyne's-seyf ve'l-kalem.** İbn Hicce, ihtiva ettiği edebî sanatlar dolayısıyla risâleyi *Hizânetü'l-edeb*'de (s. 104-109) iktibas etmiş, eser ayrıca Beyrut (1312) ve Kahire'de (1934) yayımlanmıştır. **9. Münteḫabü'l-hediyye mine'l-medâ'ihî'l-Mü'eyyediyeye (el-Mü'eyyediyât).** Müellifin el-Melikü'l-Müeyyed Ebü'l-Fidâ hakkında yazdığı methiyeleri ihtiva etmektedir (Kahire 1289, 1323; Beyrut 1304). **10. Muḫtârü Dîvânî İbn Qalâkıs** (nşr. Halîl Mutrân, Kahire 1323).

İbn Nübâte'nin kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *el-Kaḫrû'n-Nübâtî, Sâku'r-raḫîk, Muḫtârü Dîvânî İbni'r-Rûmî, es-Sec'u'l-muḫtavvak, el-Fâzil min inşâ'î'l-Fâzil, el-Ecvibetü'l-mu'tebere 'ani'l-fütye'l-mübtekere, Ta'lîku'd-divân, Talîfü'l-mizâc min şî'ri İbnü'l-Haccâc, Huṭbe fî ta'zîmi şehri Receb, ez-Zehrü'l-mensûr, Sülûkü düveli'l-mülûk, Mürâselâtü İbn Nübâte, İbrâzü'l-aḫbâr, Celâsetü'l-kaḫr, es-Sebatü's-seyyâre, Şe'â'iru beyti't-taḫvâ, Zarâ'ifü'z-ziyâde, Muḫtârü Dîvânî İbn Senâ'ilmülk, Muḫtârü Dîvânî Şerefid-din el-Enşârî, el-Meṭâli'u's-sitte, el-Mufaḫare beyne'l-verd ve'n-nercîs, el-Munteḫabü'l-Manşûrî, en-Nihletü (et-Tuḫfetü'l-ünsiyye fi'r-riḫleti'l-Kudsıyye.*

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Nübâte el-Mısrî. *Maṭla'u'l-fevâ'id ve mecma'u'l-ferâ'id* (nşr. Ömer Mûsâ Bâşâ), Dimaşk 1392/1972, neşredenin girişi, s. 5-24; Safedî, *el-Vâfi*, s. 311-331; Sübkî, *Ṭabaḫât* (Tanâhî), IX, 273; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XIV, 322; İbn Hicce, *Şemerâtü'l-evrâk* (nşr. M. Ebü'l-Fazl), Kahire 1971, s. 358-370; a.mlf., *Hizânetü'l-edeb*, Kahire 1304, s. 14-15, 104-109, 284-289; İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine* (nşr. Seyyid Câdelhak), Kahire 1966, IV, 339-340; İbn Tağriberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, XI, 95-97; Süyûtî, *Hüsnü'l-muḫâḫara*, I, 571; *Keşfü'z-zunûn*, I, 3, 480, 841; II, 961, 979, 1009, 1047, 1243, 1351, 1720, 1850; İbnü'l-İmâd, *Şezerât* (Arnaût), VIII, 364; Şevkānî, *el-Bedrü'l-tâli*, II, 252-254; Serkis, *Mu'cem*, I, 262-264; Brockelmann, *GAL*, II, 11-12; *Suppl.*, II, 47; a.mlf., "İbn Nübâte", *IA*, V/2, s. 777; *Hediyetü'l-âriḫin*, II, 164; M. Zağlûl Sellâm, *el-Edeb fi'l-âşri'l-Memlûki*, Kahire 1971, II, 221-233; C. Zeydân, *Âdâb* (Dayf), III, 132-133; Ömer Ferruh, *Târîḫü'l-edeb*, III, 794-800; Cevdet er-Rikâbî, *el-Edebü'l-Arabî mine'l-inḫidâr ile'l-izdihâr*, Dimaşk 1403/1983, s. 185-193; a.mlf., "İbn Nübâte", *EI²* (İng.), III, 900-901; Ömer Mûsâ Bâşâ, *Târîḫü'l-edebi'l-Arabî: el-âşri'l-Memlûki*, Dimaşk-Beyrut 1409/1989, s. 342-390; a.mlf., *İbn Nübâte el-Mısrî: emîru şu'arâ'i's-şark*, Kahire 1992; Sâlihîyye, *el-Mu'cemü's-şâmil*, V, 217-219; Muhammed Rızâ Nâcî, "İbn Nübâte", *DMBİ*, V, 22-29.

İbn Nübâte el-Mısrî'nin divanından bir sayfa (Chester Beatty Library, MS, nr. 3813, vr. 65^a)

İBN NÜCEYD

(ابن نجيد)

Ebü Amr İsmâil b. Nuceyd b. Ahmed es-Sülemî en-Nisâbüri (ö. 366/976)

Nişâburlu sûfi.

272'de (886) Nişâbur'da doğdu. Süleym kabilesine mensuptur. *Ṭabaḫâtü's-şüfiyye* müellifi Muhammed b. Hüseyin es-Sülemî'nin anne tarafından dedesi, hadis hâfızı Hamdân es-Sülemî'nin de torunudur. İlk öğrenimini muhtemelen Nişâbur'da yaptı. Horasan'da Muhammed b. İbrâhim el-Büşencî ve İbrâhim b. Ebü Tâlib'den, Rey'de Muhammed b. Eyyûb el-Becelî ve Ali b. Cüneyd er-Râzî'den hadis okudu. Daha sonra tanınmış muhaddislerin meclislerine katılmak için Bağdat'a gitti. Burada Abdullah b. Ahmed b. Hanbel ve Ebü Müslim el-Keccî'nin derslerine devam etti. Bunlardan ve diğer hadis âlimlerinden hadis rivayet etti; kendisinden de Ebü Sa'd Abdülmelik el-Hargûşî, İbn Mencûye, Hâkim en-Nisâbüri, Ebü Nasr Ahmed b. Abdurrahman es-Saffâr ve Zâhid Ömer b. Mesrûr gibi âlimler rivayette bulundular. İbn Nuceyd'in rivayetleri hadisçiler tarafından makbul sayılmış ve kendisine "muhaddis-i rabbânî" unvanı verilmiştir (İbnü'l-Cevzî, VII, 84; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela'*, XVI, 146). Bununla birlikte onun asil şöhreti tasavvuf sahasındadır. Nitekim Hâkim en-Nisâbüri kendisini zamanın tasavvuf lideri olarak tanıtır.

Gençliğinde Nişâbur melâmetîlerinden Ebü Osman el-Hîrî'nin sohbetlerine devam eden İbn Nuceyd onun meşhur müridi oldu. Hücvîrî, İbn Nuceyd'in bir ara müridlik edebine uymayan davranışlarda bulunması üzerine şeyhi tarafından uyarıldığını, bu olaydan sonra ciddi bir şekilde melâmet yolunu tuttuğunu kaydeder (*Keşfü'l-maḫcûb*, s. 382). İbn Nuceyd, Ebü Osman el-Hîrî'nin yanı sıra Cüneyd-i Bağdâdî, İbnü'l-Cellâ gibi tanınmış şeyhlerle de görüşüp kendilerinden istifade etti. Cüneyd-i Bağdâdî'nin kaynaklarda yer alan bazı sözleri onun tarafından nakledilmiştir. Öğrencilerinden Hâkim en-Nisâbüri ve bazı müellifler onun Rebîülelvel 365'te (Kasım 975) vefat ettiğini söylerse de (Sem'ânî, III, 279; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela'*, XVI, 148) torunu Sülemî ve diğer kaynaklar ölüm tarihini 366 (976) yılı olarak kaydeder. Nişâbur yakınlarında Şâhinber denilen yer-